

## МОДЕЛЬ ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

**Анотація.** Проаналізовано особливості методу моделювання. Розглянуто способи побудови моделей виховання: проєктивні, організаційні, структурні, функціональні та формувальні. Обґрунтовано, що модель виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту має ознаки функціональної моделі. Цільовий блок запропонованої у дослідженні моделі вміщує соціально-концептуальне, поетапне та оперативне ціле покладання. Метою є готовність до виконання професійного обов'язку майбутнім фахівцем цивільного захисту. Результативність моделі забезпечується підходами до організації навчально-виховного процесу (гуманістичним, діяльнісним, контекстуальним, середовищним). Дієвість моделі забезпечувалася реалізацією принципів виховання. Структурними компонентами моделі виховання професійного обов'язку є: зовнішні та внутрішні умови виховання професійного обов'язку; чинники виховного впливу: середовище, вихователі, колектив; форми та методи виховної роботи щодо професійного обов'язку на кожному рівні; рівні організації виховної роботи щодо професійного обов'язку: курсант, група, курс, інститут, університет; кількість учасників виховних заходів (індивідуальні, групові, колективні); результат: ефективність виховної роботи (формальні, неформальні). Центральне місце у межах змістового блока моделі належить основним видам діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту щодо виконання професійного обов'язку: людини-людина (захист населення), людина-природа (екологічний захист), людина-техніка (загрози техногенного характеру), людина-знакова система (захист інформації). Фахівці цивільного захисту виконують обов'язок зумовлений вимогами держави, закону, громадськості, патріотизму а також під впливом власних внутрішніх переконань.

**Ключові слова:** модель, моделювання, професійний обов'язок, виховання, професійні якості, майбутній фахівець цивільного захисту, навчально-виховний процес.

**Annotation.** Was analyzed the features of the modeling method. Considered the methods of constructing models of education: projective, organizational, structural, functional and forming. Grounded that model of professional training future professionals obligation of civil defense has features functional model. Target block proposed in the research model contains social and conceptual, and staged laying objectives. The objective is ready to perform professional duties future specialist of civil defense. The effectiveness of model provided approaches to the educational process (humanistic, active, contextual, environmental). The efficiency of model ensured the implementation of the principles of education. Structural components of the education model professional duties are: external and internal conditions of education professional duty; educational influence factors: environment, educators, and group; forms and methods of educational work on professional duty at every level; level of educational work on professional duty, cadet, group, course, institute, university, number of participants in educational activities (individual, group, collective); result: the effectiveness of educational work (formal and informal). The central place within contextual model block belongs of the principal activities of future specialists on civil protection professional capacity: human - human (protection of the population), human - nature (environmental protection), human - technology (the threats of industrial origin), human - sign system (data protection). Specialists of civil defense perform the duty of due requirements of the state, law, society, patriotism and influenced by its own internal beliefs.

**Key words:** model, modeling, professional duty, education, professional skills, future specialist of civil defense, educational process.

**Постановка проблеми.** Однією з умов становлення України як самостійної, безпечної держави є створення якісно нової системи професійної освіти, зокрема безпеки життєдіяльності, яка має забезпечити підготовку фахівців цивільного захисту відповідно до потреб суспільства, з урахуванням нахилів, особистих якостей, світогляду, кваліфікації. Сучасна система освіти має забезпечити навчання і виховання фахівців цивільного захисту відповідно до потреб суспільства, з урахуванням нахилів, особистісних якостей, кваліфікації, світогляду майбутнього фахівця. Головна мета виховної роботи у вищих навчальних закладах, що готують фахівців цивільного захисту — це формування особистості не тільки як носія певної кількості професійних знань, а як високоосвіченого професіонала у поєднанні з загальною культурою, широкою ерудицією, морально-вольовими якостями.

Вихідні концептуальні положення щодо майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки відображено у законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції патріотичного виховання. У контексті державних документів виховання професійного обов'язку визначається оптимальними характеристиками, які дають змогу максимально гнучко формувати професійні якості та ціннісні орієнтації майбутнього фахівця цивільного, узгоджуючи його освіту з потребами суспільства та вимогами діяльності.

**Аналіз попередніх досліджень.** Різні аспекти проблеми дослідження моделей виховання розглядалися у працях багатьох дослідників, зокрема І. Д. Беха, А. Бойко, З. Бондаренко, Г. Васянович, О. Вишневецького, П. Дроб'язко, М. Євтуха, А. Капської, О. Коберника, В. Кононенка, Т. Мироненко, Н. Нікітіної, О. Попадич, Б. Ступарика, Д. Тхоржевського, Л. Рехтети, Г. Філіпчука, А. Фрідріх, М. Фіцули, М. Чепіль, Т. Якимович.

Аналіз науково-педагогічних джерел та практики підготовки фахівців цивільного захисту дозволив виявити низку суперечностей. Зокрема, подолання суперечності між традиційними підходами до процесу виховання та

сучасними вимогами професійної діяльності, передбачає побудову моделі виховання професійних якостей майбутніх фахівців та її реалізацію у практичній діяльності вищих навчальних закладів.

**Мета статті** — розробити модель виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту та визначити шляхи її ефективної реалізації у практиці виховної роботи.

Для досягнення поставленої мети було використано **методи**: аналіз науково-педагогічної літератури для обґрунтування вибору моделі виховання та саме моделювання. Метод моделювання є способом пізнання педагогічного явища, що дозволяє оцінювати зв'язки між елементами навчально-виховного процесу, за допомогою якого можна описувати різні сторони педагогічної діяльності. Застосування методу моделювання у педагогічних дослідженнях зумовлює вивчення педагогічних явищ і процесів на спеціальному об'єкті — моделі. Моделювання педагогічних явищ належить до теоретичного пізнання.

**Виклад основного матеріалу.** У науково-педагогічній літературі пропонуються різні види моделей. Поруч з поширеними (теоретичними, структурними, функціональними), існують тематичні означення моделей (наприклад, організаційні, формувальні, проєктивні, технологічні, кібернетичні, інформаційні). Спостерігається поява багатьох абстрактних моделей, серед яких є модель школи культури здоров'я, модель навчально-виховного комплексу, модель формування соціальної компетентності, модель розвитку творчого потенціалу тощо. Розглянемо декілька способів побудови моделей виховання, які можна застосувати при побудові моделі виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, зокрема проєктивні, організаційні, структурні, функціональні та формувальні.

У роботі Т. Мироненко було розроблено проєктивну модель формування громадянської зрілості студентів, яка складається з трьох блоків. Компонентами першого блоку виступили: громадянська самосвідомість, світогляд, патріотизм, політична та правова культура, соціальна активність. Компонентами другого блоку є педагогічні умови: поаспектне навчання студентів із використанням громадянської тематики, впровадження технології комунікативного навчання, соціокультурний підхід із використанням автентичного матеріалу, залучення студентів до громадянських цінностей свого народу. До третього блоку проєктивної моделі ввійшли експериментальні навчально-виховні засоби, виховні справи, педагогічна практика, міжнародний студентський клуб [4].

Н. Никітіна запропонувала модель-проект системи громадянської освіти, що передбачає активне включення учнів у громадську діяльність (виконання доручень, участь у заходах, клубах, товариствах; організація роботи «Школи лідерів», система учнівського самоврядування [5, с. 156-161].

У дослідженні З. Бондаренко подано обґрунтування розробки моделі організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу, спрямованої на підвищення рівня підготовки студентів до здійснення професійних функцій шляхом залучення їх до доброчинної діяльності, підтримки та розвитку соціальних ініціатив. Охарактеризовано форми та методи позааудиторної роботи в межах надання волонтерами різних видів послуг, а саме: освітніх; соціально-педагогічних; посередницьких; правових; інформаційних; просвітницьких тощо [2, с. 55].

Організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання розроблено Т. Гавлітіною. Її складовими є удосконалення управління, зміна управлінських функцій у виховному процесі, створення ефективної організаційної структури управлінських дій, узгодження дій об'єктів і суб'єктів виховання, запровадження моніторингу патріотичного виховання на основі педагогічного аналізу та структури контролю за виховним процесом [3].

Л. Рехтета запропонувала структурну модель громадянського виховання у позаурочній діяльності, до складу якої увійшли правові, політичні й моральні знання; патріотизм; правосвідомість; гуманність; культура відносин; дотримання моральних норм, прийнятих у суспільстві; знання державної мови; працелюбність. У структурі моделі також є пізнавально-світоглядний; емоційно-почуттєвий; поведінково-дійовий критерії [7, с. 179-188].

Т. Якимович розробила формуючу модель інтеграції теоретичного і виробничого навчання, яка передбачає цілеспрямоване управління процесом засвоєння знань і умінь. Вона враховує послідовність переходів від репродуктивного рівня до творчого. У процесі навчання створюються умови для визначення способів формування знань й умінь з потрібними параметрами, розроблення орієнтаційної основи діяльності, вибору методів навчання, які формують конкретні рівні умінь майбутнього фахівця в межах вибраної спеціальності [10, с. 209].

У дослідженні А. Фрідріх побудовано функціональну модель формування національної самосвідомості. Модель включає три блоки: психологічний (формування інтелектуально-пізнавальних, мотиваційно-емоційних, вольових і ціннісних аспектів, світоглядних і поведінкових характеристик студентів); дидактичний (засвоєння студентами знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації настанов національного виховання в професійній підготовці), виховний (формування гуманістичних, естетичних, патріотичних якостей особистості) [8, с. 78-81].

О. Попадич запропоновано функціональну модель правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі, що охоплює: мету, педагогічні умови; підходи, принципи, форми, методи, навчально-методичне забезпечення, результат правового виховання; компоненти, критерії, показники та рівні правової вихованості майбутніх фахівців комп'ютерної галузі. Функціональна модель правового виховання базується на комплексі загальнонаукових підходів (компетентнісний, особистісний, діяльнісний) та педагогічних принципів (особистісного прикладу і авторитету викладача, виховуючого колективу, свідомості й активності, виховної діяльності та індивідуального і диференційованого підходу у вихованні) [6].

Побудова моделі виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту обумовило необхідність окреслити окремі її складові.

*Цільовий* блок запропонованої у дослідженні моделі вміщує соціально-концептуальне, поетапне та оперативне цілепокладання (відповідно до рівня поставлених цілей формування професійного обов'язку). Метою дослідження є готовність до виконання професійного обов'язку майбутнім фахівцем цивільного захисту — складне цілісне утворення, інтегративна якість особистості, складовими якої є позитивне ставлення до професії, усвідомлені знання соціальної значущості своєї професійної діяльності, професійні вміння, що є передумовою успішної професійної діяльності. Серед професійних якостей фахівця цивільного захисту, які необхідні для виконання ним функціонально-професійного обов'язку: загальні якості військового професіонала; морально-вольові якості; службово-посадові якості.

Результативність моделі забезпечувалася окресленими у дослідженні підходами до організації навчально-виховного процесу (гуманістичним, діяльнісним, контекстуальним, середовищним). Результати виховання на основі гуманістичного підходу представлені у формі особистісного зростання, самоактуалізації, саморозвитку майбутнього фахівця. Згідно *діяльнісного підходу* виховання майбутнього фахівця відбувається в процесі включення її в різні види діяльності а входження особистості у певну соціальну групу. Прикладом організації виховання майбутніх фахівців цивільного захисту у вищих навчальних закладах на основі діяльнісного підходу є студентське самоврядування. Контекстуальний підхід акцентує увагу на тому, як відбувається організація виховного процесу майбутніх фахівців цивільного захисту одночасно на декількох рівнях (курсантів та студентів). Перевагами середовищного підходу є [9]: дослідження ситуації впливу на особистість спеціально створеного середовища, виходячи з наявності двох джерел особистісного та професійного досвіду фахівця і того, що представляє середовище та вивчення питання їхньої інтеграції. Він дає можливість студенту самостійно орієнтуватися в прискорюваному потоці інформації й забезпечує при цьому максимум адаптації. Цей підхід, виявляючи умови включення студента як суб'єкта в освітній процес, застосовуючи весь арсенал педагогічних засобів, дозволяє розробити технологію, яка враховуватиме вплив на всі аналізатори, сприятиме цілісності та гармонійності впливу на особистість.

Дієвість моделі забезпечувалася реалізацією принципів виховання професійних якостей майбутнього фахівця цивільного захисту: соціальної відповідності та системності виховного процесу; принцип єдності виховання, освіти, навчання і розвитку; принцип єдності особистості, середовища, діяльності і поведінки; принцип індивідуалізації мети професійного виховання, єдності національної і професійної гідності; принцип моральності професійної діяльності.

Центральне місце у межах *змістового* блока моделі компонента належить основним видам діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту щодо виконання професійного обов'язку: людини-людина (захист населення), людина-природа (екологічний захист), людина-техніка (загрози техногенного характеру), людина-знакова система (захист інформації). Фахівці цивільного захисту виконують обов'язок зумовлений вимогами держави, закону, громадськості, патріотизму а також під впливом власних внутрішніх переконань. У цьому зв'язку можна виділити такі види обов'язку, що певною мірою стосуються майбутньої діяльності курсанта: національний, суспільний, державний, громадський, моральний, духовний, професійний, службовий.

Структурними компонентами моделі виховання професійного обов'язку є: зовнішні та внутрішні умови виховання професійного обов'язку; чинники виховного впливу: середовище, вихователі, колектив; форми та методи виховної роботи щодо професійного обов'язку на кожному рівні; рівні організації виховної роботи щодо професійного обов'язку: курсант, група, курс, інститут, університет; кількість учасників виховних заходів (індивідуальні, групові, колективні); результат: ефективність виховної роботи (формальні, неформальні).

Методики виховної роботи передбачають: інформаційно-виховні (інформування, доповіді, лекції, тематичні стенди, виставки, бесіди, позитивні і негативні приклади); інтерактивні методи виховної роботи (круглі столи, зустрічі, мистецькі свята, екскурсії, дискусія, дебати); самовиховання.

Суб'єктами виховної роботи є: перемінний особовий склад (курсанти), постійний особовий склад (офіцери), адміністративно-керівний склад, органи самоврядування. Викладач (командир) має систематизувати роботу щодо виховання професійного обов'язку. Така організація передбачає декілька етапів: початковий етап передбачає визначення викладачем (командиром) обсягу та характеру виховної роботи; організаційний етап — викладач (командир) організовує виховну роботу, розробляючи її інформаційно-методичне забезпечення; оцінний етап — викладач (командир) відстежує якість виховної роботи з використанням різноманітних способів: перевірка за індивідуальним планом; опитування; взаємоперевірка, самоконтроль тощо; підсумковий етап — підведення підсумків виховної роботи.

Результативний блок моделі виховання формування професійного обов'язку передбачає готовність майбутніх фахівців цивільного захисту до його виконання, зростання свідомості сприйняття, виховання світогляду, розширення кругозору, розвиток самосвідомості.

**Висновки.** Таким чином, за всіма ознаками нами розроблено функціональну модель виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, що охоплює: мету, педагогічні умови; підходи, принципи, форми, методи, навчально-методичне забезпечення, результат виховання професійного обов'язку;

компоненти, критерії, показники та рівні готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

**Перспективи.** Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у вивченні можливостей організації навчально-виховного процесу щодо підвищення готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту та екстраполяції набутого в результаті дослідження досвіду на інші спеціальності.

### **Література:**

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І.Д.Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бондаренко З. П. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 4. – С. 50-59.
3. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі: навч.-метод.посібник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. - Рівне: Волинські обереги, 2007 - 171 с
4. Мироненко Т.П. Залучення студентів до громадянських цінностей свого народу / Т.П. Мироненко // 36. наук. праць. —Миколаїв: Національний університет «Кієво-Могилянська Академія», 2000.—Т.7: Педагогіка. — С.42-45.
5. Нікітіна Н.П. Громадянська позиція особистості в системі громадянського виховання / Н.П. Нікітіна // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: 36. наук. пр. ХДПУ ім. Г.С.Сковороди – Харків: Видавець Г.С.Прокопенко, 2004. – Вип.21. – С.156-16\1.
6. Попадич О. О. Модель правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі / О. О. Попадич // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України – К., 2013. – Вип. 76. – С. 274-277.
7. Рехтета Л.О. Педагогічні умови громадянського виховання учнів у позаурочній діяльності / Л.О. Рехтета // Соціалізація особистості. – 36. наук. праць. – Т. 15. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, Логос, 2001. – С. 179-188.
8. Фрідріх А.В. Національна самосвідомість студентської молоді: педагогічні проблеми формування та реалізації / А.В. Фрідріх // Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал. Вип. 3. — Рівне, 2006. — С. 78-81.
9. Якимович О. Н. Вплив середовища вищого навчального закладу на професійне виховання майбутніх фахівців / О. Н.Якимович, Я. В.Ільчишин// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр.. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. — С. 350-354.
10. Якимович Т. Д. Дослідження формуючої моделі інтеграції теоретичного і виробничого навчання / Т. Д. Якимович // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. — Вип. 3 / редкол. — Київ-Вінниця, 2006. — Ч. 1. — С. 207-210.